

ЗМІСТ ТА МЕТОДИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЦЕНТРАХ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

У статті описано програму з розвитку креативності у дітей дошкільного віку в центрах розвитку дитини та методи її реалізації. Програма складена на основі загальних педагогічних принципів побудови змісту та передбачає залучення дітей до творчої діяльності. Розробка складається з чотирьох блоків: «Розвиток образного мислення»; «Розвиток логічного мислення»; «Розвиток дрібної моторики пальців»; «Розвиток уваги, пам'яті». Навчальна програма містить систему творчих завдань, побудованих на основі системного підходу, та передбачає застосування методів активізації творчого мислення.

Ключові слова: креативність, творча діяльність, старший дошкільний вік, центр розвитку дитини.

Побудова демократичного суспільства в Україні зумовлює потребу в реалізації та розвитку творчого потенціалу людини, своєчасного виявлення і створення сприятливих умов для розвитку творчої особистості. Нині одним із основних завдань виховання дітей старшого дошкільного віку є формування у них креативності, котра обумовлена здатністю особистості до творчого вирішення проблем.

Предметом спеціального вивчення креативність виступила у психолого-педагогічних дослідженнях як зарубіжних (М. Воллах, Дж. Гілфорд, Х. Грубер, Дж. Девідсон, Н. Коган, С. Медник, Р. Муні, П. Торренс, Д. Фельдман, Дж. Фодор, Д. Харрінгтон, А. Штейн та інші), так і вітчизняних учених (Т. Галкіна, Є. Григоренко, В. Дружинін, О. Кононко, П. Кравчук, Л. Ляхова, В. Моляко, Я. Пономарьов, К. Торшина та інші).

Мета статті – розкрити зміст і методи формування креативності у старших дошкільників у центрах розвитку дитини.

Для проведення формувального етапу педагогічного експерименту нами було розроблено методику формування креативності у дітей старшого дошкільного віку у центрах розвитку дитини [2]. Складовою розробленої нами методики була навчальна програма з розвитку креативності старших дошкільників, складена на основі загальних педагогічних принципів побудови змісту та форм роботи зі старшими дошкільниками, а саме:

- гуманітаризація – забезпечення духовного, соціокультурного, морального змісту; насичення педагогічного процесу демонстрацією об'єктів в різному часовому і культурному сприйнятті; демонстрування різних способів мислення;
- гуманізація – забезпечення прав дитини на вільний вибір способу, характеру і форми творчої діяльності за умови дотримання правила «не зашкодь іншому»;

- інтеграція – побудова системи наскрізного по вертикалі і комплексного по горизонталі змістовного впливу, що забезпечує поступальний розвиток особистості дитини, формування у неї цілісної картини світу [4].

Програма складається з чотирьох блоків, зміст яких доповнює один одного:

1. Розвиток образного мислення.
2. Розвиток логічного мислення.
3. Розвиток дрібної моторики пальців.
4. Розвиток уваги, пам'яті.

Теми першого блоку програми «Розвиток образного мислення» спрямовані на формування навичок створення образів предметів (звуків, літер, знаків, явища, стану, процесу); предметів із новими властивостями; генерування й комбінування асоціації.

Для формування навичок створення образів предмета, ми на заняттях активізували увагу дітей, викликали емоційне ставлення до образів предмета. Для цього дітям пропонувалося пофантазувати. Наприклад: «На що схожа літера: яка її висота? тоненька чи товста? якого кольору? добра чи зла? з ким дружить?» тощо. Ми звертали увагу на асоціації, завдяки яким виникають образи літер: за зображенням, тобто її графічною формою; за місцем розташування в алфавіті; за допомогою слів, у яких літера вживається; через правила її написання. Також створювали образ звука через види вимови: густий звук, різкий, чистий, пронизливий, шиплячий, затяжний тощо. Пропонували описати настрій, пов'язаний із цим звуком, висловити його через асоціації, передати звук через колір, форму.

У процесі занять ми також формували інтелектуальні уміння і навички: спостерігати, порівнювати, виділяти суттєве і робити узагальнення (з чайника при кипінні виділяється пара і у пароплава при роботі виділяється пара. Тому чайник схожий на пароплав), розуміння найпростіших причинно-наслідкових зв'язків між предметами і явищами (наприклад: залежність розвитку рослин від вологості, тепла і світла; вплив зміни температури на замерзання води і танення льоду).

Після вивчення теоретичного матеріалу, ми пропонували дітям практичні заняття: зображення букв на картоні, вирізання їх, надання характерних ознак за допомогою кольору, фактури, домальовування деталей, складання про них історії.

Наприклад, діти склали про літеру «Ф» історію: літера дуже пихата, стоїть завжди руки в боки, має тонку статуру, вона фіолетового кольору. Використовують її рідко, бо вона незручна і займає чимало місця, дружить з літерою «О», любить, коли її двічі застосовують у словах (фотограф, фосфор, фарфор). Якщо її розпрямити руки, вона стане схожою на літеру «Т».

При роботі з великою літерою «А» діти розповідали, що оскільки вона голосна, то розмальовували її в червоний колір; робили фактуру за допомогою наклеювання спагеті, бо вона схожа на три палички, наклеювали очі з пробок від пластикових пляшок, робили ручки з мотузок.

Діти після виконання поробок грали у гру: об'єднувалися по декілька чоловік у команди із своїми власноруч зробленими буквами і складали слова. На наголошену букву надівали шапочку. Виграла та команда, яка придумала найбільше слів.

Уміння створювати предмети із новими властивостями формувалося під час вивчення тем, зміст яких було спрямовано на виконання таких виховних завдань: розвивати вміння комбінувати ознаки відомого, звичного об'єкта, який потрібно вдосконалити, з різними ознаками інших, випадкових об'єктів; уміння переносити нові ознаки на вихідний об'єкт, що дає змогу отримати нові незвичайні властивості, які забезпечують йому можливість виконувати нові функції.

Для реалізації цих завдань з дітьми проводилися практичні заняття: складання казки-фантастики «Літаючий телефон». Наприклад: телефон може переміщуватись, якщо на ніжки прикріпити присоски. Тоді, він, як і муха, може знаходитися і на стіні, і на стелі, і у вікні.

Діти також перелічували якості вибраного навмання об'єкта і по черзі порівнювали їх із властивостями інших об'єктів. Обговорювалися несподівані поєднання. Дітям пропонувалося самостійно пояснити наявність незвичайних ознак у певного об'єкта. Наприклад, коли буває «волохата вода», «мильне дерево».

Також дітям пропонувалося розглянути ознаки трьох-чотирьох об'єктів, а потім перенести їх на будь-який предмет. Наприклад, малювання «літаючого телефона», ліплення «стілця з корінням», придумування історій про «мильне дерево».

Генерування й комбінування асоціацій закріплювалося в процесі проведення практичних занять. Наприклад, пропонувалася вправа «Ланцюжок асоціацій». Називається і записується іменник у називному відмінку. У стовпчик під ним пишеться інше слово, яке виникло внаслідок асоціації. І так далі (п'ять-шість слів). Потім із цього стовпчика вибирається одне слово, виокремлюється, підкреслюється і до нього підбираються слова, які пишуться в інший стовпчик. І так далі (п'ять-шість стовпчиків). Із виділених слів потрібно скласти речення.

Теми другого блоку «Розвиток логічного мислення» були спрямовані на ознайомлення з геометричними формами, вивчення системи дроблення-об'єднання; орієнтації у просторі і часі; відношення між числами; поняття міри, розміру; конструювання (з паперу, підручних, природних матеріалів).

На заняттях з вивчення геометричних форм та системи дроблення-об'єднання було виділено час для закріплення матеріалу практично: виготовлення ялинки з аркуша паперу квадратної форми (квадрат складається по діагоналям, розрізується, отримуємо чотири трикутники, які наклеюємо у вигляді ялинки); виготовлення квітки з аркуша паперу круглої форми (круг складаємо вдвоє, потім вчетверо, увосьмеро; розрізуємо по зігненим лініям, отримуємо сектори, що нагадують пелюстки (шість секторів — пелюстки, два сектори — листочки); шість пелюсток і два листочки наклеюємо на папір, стеблінку і серединку домальовуємо олівцями).

Для того, щоб навчитися орієнтуватися у просторі і часі, дітей ознайомлювали з годинником і його призначенням (стрілки, циферблат). На практичних заняттях діти виготовляли годинник із підручних матеріалів (одноразова тарілка, ложки, виделки, олівці тощо).

Розуміння відношення між числами ми досягли під час занять, на яких вчили визначати кількість однорідних і різнорідних предметів у будь-якому розташуванні (по колу, у квадраті, у ряд) в межах 20. Ми акцентували увагу на тому, що число не залежить від розміру елементів, його частин, від відстані між ними, від форми розташування, від напрямку рахунку.

На заняттях для образного розуміння пояснюваного матеріалу ми проводили практичні вправи — плетіння з паперових лозинок тощо.

Поняття міри, розміру ми формували в процесі практичних занять, на яких діти вирізали ялинкові гірлянди, прапорці шляхом складання паперу учетверо, вшестеро, увосьмеро тощо. Заняття було побудовано за системою творчих завдань, за допомогою методів «типового фантазування». До складу таких методів входили прийоми фантастичного перетворення самого об'єкта або зміни його властивостей.

У процесі образотворчої діяльності дітям давалися завдання на зміну розмірів (наприклад: зліпити велику мишку і маленьку кішку), на зміну розміру на протилежний (наприклад: намалювати сюжет з казки «Ріпка», але ріпка має бути маленька).

Заняття на конструювання з паперу, підручних, природних матеріалів сприяли розвитку логічного мислення. Діти вчилися бачити конструкцію предмета і аналізувати її з погляду його практичного призначення: вирізняти основні частини, встановлювати функціональне призначення кожної з них. Учили дітей самостійно знаходити окремі конструктивні рішення. Формували вміння складати конструкції за малюнком і за завданням вихователя, використовуючи різні способи кріплення деталей між собою, вчили дітей придумувати поробки із природних матеріалів, виходячи з особливостей їхньої форми, кольору, відповідності поєднання; розвивали художній смак.

На заняттях конструювання з паперу дітей вчили робити викрійку фігури кубічної форми, складати папір у різних напрямках, самостійно виготовляти іграшки для ігор, розмічати папір за шаблоном та переплітати паперову основу смужками кольорового паперу.

На заняттях конструювання з природного матеріалу ми вчили дітей робити різноманітні фігурки тварин та птахів із жолудів, шишок, каштанів, мушлів, гілок, коріння, рослин; самостійно знаходити відповідні способи з'єднання окремих деталей (клеєм, пластиліном, скотчем тощо) та об'єднувати їх у загальні композиції.

Теми третього блоку програми «Розвиток дрібної моторики пальців» були орієнтовані на виготовлення аплікацій із природних та підручних матеріалів; малювання фарбами, крейдою, воском, тушшю; ліплення з глини, солоного тіста, пластиліну, паперової суміші.

У процесі виготовлення аплікації діти вчилися вирізати симетричні форми із паперу, складеного вдвоє (листя, посуд); використовувати прийоми силуетного вирізання та обривної аплікації; підбирати, залежно від характеру образу, папір різної фактури (глянцевий, ворсистий тощо), природний матеріал, тканину; виконувати роботи з натури чи за уявленням (квіти, гриби, овочі, іграшки), виготовляти силуети до казок у тіншовому театрі; складати натюрморт з двох-трьох предметів.

Для виконання пропонувалися такі практичні роботи:

- мозаїка з різноманітних геометричних фігур;
- Петриківський розпис у вигляді аплікації (вирізання за шаблоном ужиткового посуду, наприклад чайника. Виготовлення на ньому орнаменту у вигляді квітки за допомогою заздалегідь вирізаних елементів Петриківського розпису «зернятко»);
- декупаж;
- орнаментация круглої форми «Віночок» (коло, вирізане з паперу, не до кінця розрізається, складається у вигляді квітки; ромб, вирізаний з паперу згинається пополам — імітація листочків, елементи розташувати у вигляді віночка по колу);
- композиції «Ліс», «Галявина» (аплікація із сухого листя, квітів);
- колаж із журнальних картинок (вирізаються фрагменти з картинок, які не пов'язані між собою. Наприклад: голова кота, тарілка, капелюшок у вигляді консервної банки тощо. Завдання: зробити композицію.);
- композиція «Гном» (аплікація з природного і підручного матеріалу: лице — із піску, борода і волосся — із ялинкових голочок, капелюшок — із крупи, вуха — шляпки від жолудів);
- композиція «Квіти» (аплікація кульками із паперових серветок: малюємо на папері довільний малюнок і викладаємо на клей заздалегідь скручені в кульки шматки паперових серветок);

- композиція «Курчатко» (аплікація із ниток: малюємо на папері контур курчати, намашуємо клеєм, нарізаємо ножицями пряжу для в'язання, притискуємо, залишки струшуємо).

На заняттях з малювання вихованців вчили малювати фарбами, крейдою, воском, тушшю. Під час занять вирішувалися такі завдання:

- виховувати в дітей спостережливість;
- розвивати вміння помічати характерні естетичні ознаки навколишніх предметів і об'єктів;
- розвивати спостережливість щодо форми предметів, їхньої схожості і відмінностей, відхилення від основної форми;
- формувати просторові уявлення;
- заохочувати дітей до самостійного пошуку прийомів зображення за інтеграції видів різних видів образотворчого мистецтва.

Завдання цього розділу реалізувалися через вивчення таких тем: «Пляма. На що вона схожа?», «Кольорова гама відповідно до пори року», «Особливості малювання аквареллю, гуашшю, восковою крейдою», «Основні і похідні кольори».

Практичні заняття було побудовано таким чином, щоб діти мали можливість використовувати на заняттях, крім кольорових олівців і гуаші, інші матеріали: акварель, вугільний олівець, кольорова воскова крейда, підручні засоби для малювання.

Пропонувалися такі теми для практичних занять: малюнок «Пустеля» (із застосуванням відбитків ступнів власних ніжок); «Півень», «Папуга» (фантазії із застосуванням відбитків долоньки); «Пасхальне яйце — крашанка»; «Веселий поцілунок» (відбитки власних губ та домальовування інших частин обличчя на папері); «Автопортрет на дзеркалі»; «Веселка та комахи» (фон — відбиток кукурудзяного качана, веселка — відбитки долоньок, тіло комах — відбитки пальців, крила комах — домальовування фарбами); «Кульбабки» (одночасне поєднання у малюнку воскових олівців та фарби); «Калина» (із застосуванням відбитків пальчиків); «Малюнок на скелях» (уміння наносити контур простим олівцем та нанесення фону, змішуючи фарби); гравюра «Писанка» (вміння робити тло для гравюри з воску, туші та мила); «Орнаментация паперової тарілки Петриківським розписом».

У процесі занять з ліплення (із глини, солоного тіста, пластиліну, паперової суміші) активізувалася пошукова діяльність (способи, варіанти структурних комбінацій, окремих конструкторських вирішень тощо).

Також приділялася увага вивченню процесу декоративного ліплення на площині (рельєфи із зображенням квітів, силуетів тварин, птахів); ліплення іграшок, барельєфи за мотивами народної творчо-

сті; застосовувалися підручні матеріали для досягнення необхідного ефекту (використання ситечка для того, щоб зробити травичку або голки у їжачка; використання металевих дротів для жорсткості конструкції, мотузки — для вільних рухів тощо).

Дітям було запропоновано такі теми для практичних занять: «Бабусина хата з тином» (уміння працювати за шаблоном, переплітати джгутики); «Людина» (із застосуванням мотузок); «Їжачок» (із застосуванням ситечка); «Портрет клоуна»; «Гілка калини» (уміння підготовлювати площину та ділити шматок глини (тіста) на дрібні однакові шматочки); «Яблуко» (уміння робити порожнисту форму за рахунок підготовки внутрішнього макету); «Рибка» (поєднання дрібних деталей); «Квіти» (уміння розкачувати форму, заокруглювати та загострювати її краї); «Пава» (із застосуванням каркасу).

Теми четвертого блоку «Розвиток уяви, пам'яті» було розкрито через заняття співом, музично-ритмічним рухам, гри-драматизації, театралізації.

На заняттях співом вихованців учили співати та разом із дорослими виконувати різні рухи під музику; відображати в русі ритм та темп музики, її зміну, початок та кінець; рухатися під музику в парах, колі; розрізняти звучання контрастних за тембром інструментів (барабан-металофон), адекватно відображати в русі та співі ритм і темп музики, помічати засоби музичної виразності (темп, висота, динаміка).

Музично-ритмічні рухи вивчалися в процесі виконання ігор під музичний супровід. На заняттях дітей вчили передавати в рухах різний характер музики, виконувати легкий пружний крок, підскоки, легкий біг.

Застосовувався метод гри-драматизації, театралізація; показ різних видів театрів (ляльковий, картонажний, тіньовий, театр іграшок); ігри в кінотеатр. Ми залучали дітей до інсценування знайомих віршів, оповідань, казок у різних ситуаціях.

Дітям було запропоновано скласти казку відповідно до поставлених запитань. Роботу з використанням цього методу починали з підгрупою дітей із низьким рівнем креативності. Пізніше залучали всіх — із середнім і високим рівнями.

Використовуючи зазначений метод, ми прагнули, щоб діти самостійно знаходили зв'язки між довільно обраними відповідями. Роль ведучого полягала в постановці питань і озвученні обраного дитиною слова. Після закінчення казки дітям пропонувалося виліпити головного героя та інсценувати складену казку.

Стаття не висвітлює проблему повною мірою. У контексті проблеми потребують визначення перспективи формування і розвитку креативності старших дошкільників у різних видах діяльності.

Література

1. Антонішина В. Л. Виховання як складова частина освітньо-виховного процесу у дошкільному освітньому закладі / В. Л. Антонішина // Нова педагогічна думка. — 2011. — № 3. — С. 3-5.
2. Антонішина В. Л. Дослідження креативності дітей старшого дошкільного віку / В. Л. Антонішина // Наукові праці: наук.-метод. журнал. — Миколаїв, 2012. — Вип. 176, Т. 188. Педагогіка. — С. 11-15.
3. Кононко О. Л. Дитяча креативність крізь призму Базової програми «Я у Світі» / О. Л. Кононко // Дошкільне виховання. — 2008. — № 7. — С. 3-7.
4. Лебедева И. Б. Формирование личности ребенка дошкольного возраста средствами народной культуры в учреждении дополнительного образования детей: дис. ... канд. пед. наук / И. Б. Лебедева. — Н. Новгород, 2006. — 248 с.
5. Леднев В. С. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В. С. Леднев. — М.: Высшая школа, 1991. — 224 с.
6. Покроєва Л. Д. Організаційно-педагогічні умови функціонування сучасних дошкільних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Покроєва Любов Денисівна. — Х., 2001. — 195 с.

В статті представлена програма по розвитку креативності у дітей дошкільного віку в центрах розвитку ребенка и методи ее реализации. Програма складена на основі загальних педагогічних принципів побудови змісту і передбачає включення дітей в творчу діяльність. Розробка складається з чотирьох блоків: «Розвиток образного мислення», «Розвиток логічного мислення», «Розвиток моторики пальців», «Розвиток уявлення, пам'яті». Учебна програма включає систему творчих завдань, складених на основі системного підходу, і передбачає застосування методів активізації творчого мислення.

Ключові слова: креативність, творча діяльність, старший дошкільний вік, центр розвитку ребенка.

V. L. Antonishyna

The Content and Methods of Development of Creativity of Older Preschoolers in Child Development Centers

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str., Kiev, Ukraine)

The paper describes the program for the development of creativity of preschool children in Child Development Centers and its implementation methods. Implementation of the program is part of a teaching experiment. The document has been compiled according to the general principles of teacher's work with older preschoolers and includes a number of interrelated components that provide the most effective learning and secures the inclusion of children in creative activities. The relationship goals, objectives, content are provided in the unity of three main tasks: learning activities (setting goals, identifying means and methods, planning, forecasting output), educational attitude to work (needs, motives), the development of mental functions and properties (ability) that provide these activities (creativity). The curriculum consists of four parts: the first «Developing Creative Thinking» is focused on the skills of creating images of objects (sounds, letters, characters, events, conditions, process), objects with new properties, generating combinations and associations; the second «Development of Logical Thinking» is aimed at exploring geometric shapes, the study of fragmentation, association, orientation in space and time, the ratio between the numbers, the concept of proportion, size, construction (made of paper,

scrap, natural materials); the third «Developing Finger Fine Motors» is focused on manufacturing applications of natural and scrap materials, paint colors, chalk, wax, ink, modeling clay, salt dough, clay, paper mixes; the fourth «Development of Imagination and Memory» is formed through creative lessons: singing, music and rhythmic movements, games-dramatization, theater, etc. The program includes a system of creative tasks, based on a systematic approach, and involves the use of techniques that enhance creative thinking.

Keywords: creativity; creative activities; preschool age; child development center.

References

1. Antonishyna, V.L. (2011). Vychovannia yak skladova chastyna osvitno-vykhovnoho protsesu u doshkilnomu osvितnomu zakladi [Education as a Constituent of Educational Process in the Kindergarten]. *Nova pedahohichna dumka*, 3, 3-5.
2. Antonishyna, V.L. Doslidzhennia kreatyvnosti ditei starshoho doshkilnogo viku [Investigation of Creativity of Children of Senior Preschooler Age]. *Naukovi pratsi: naukovo-metodychnyi zhurnal: Pedahohika*, 176 (188), 11-15.
3. Kononko, O. L. (2008) Dytiacha kreatyvnist kriz pryizmu Bazovoi prohramy «Ya u Sviti» [Children's Creativity in the light of Basic Program «I am in the World»]. *Doshkilne vykhovannia*, 7, 3-7.
4. Lebedeva, I. B. (2006). *Formirovanie lichnosti rebenka doshkolnogo vozrasta sredstvami narodnoi kultury v uchrezhdenii dopolnitelnogo obrazovaniia detei* [Formation of the Preschooler's Personality by the Means of National Culture in the Out-of-School Educational Institutions] (Doctoral dissertation, N Novgorod).
5. Lednev, V. S. (1991). *Soderzhanie obrazovaniia: sushchnost, struktura, perspektivy* [Content of Education: Essence, Structure, Prospects]. Moscow: Vysshiaia shkola.
6. Pokroieva, L. D. (2001). *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy funktsionuvannia suchasnykh doshkilnykh zakladiu* [Organizational and Pedagogical Conditions of Functioning of Modern Kindergartens] (Doctoral dissertation, Kharkiv).